

М.І. Чмарова (Магілёў)

М. ІЛЬЯШЭВІЧ І ЯГО КНІГА “БЕЛАРУСЬ І БЕЛАРУСЫ”

Паслякастрычніцкія палітычныя падзеі і звязаны з ім падзел Беларусі прывялі да рэанімацыі тэорый, згодна з якімі беларускія землі лічыліся польскай або рускай правінцыяй. Пры сцвярджэнні гэтага ў міжва-

еннай Чэхаславакіі часцей за ўсё ўжываліся тэндэнцыйныя даследаванні рускіх і польскіх вучоных і публіцыстаў, якія імкнуліся даказваць, што Беларусь з’яўляецца іх уласнай тэрыторыяй. У сувязі з гэтым узнікла патрэба ў інфармацыйным зборніку для чэхаславацкай грамадскасці аб сапраўдным стане тагачаснай Беларусі, яе культурным і палітычным жыцці, адраджэнцкім руху – з беларускага пункту гледжання. У 1930 годзе ў чэшскім выдавецтве “*Česky čtenář*” выйшла кніга Міколы Ільяшэвіча “*Bélarus a bělorusove*” на чэшскай мове.

Выданне складаецца з дзвюх частак. Першая прысвечана геаграфіі і пытанню паходжання назвы краю, а таксама некаторым спрэчным момантам адрознення беларусаў ад сваіх суседзяў, гістарычнаму агляду вызваленчага руху, прыгожага пісьменства. У другой частцы змешчаны беларускія казкі, творы паэзіі і прозы ў перакладзе на чэшскую мову.

У сваёй працы М. Ільяшэвіч абапіраўся на ўжо вядомыя даследаванні ў галіне беларусістыкі (М.Доўнар-Запольскага, Я.Карскага, А.Смоліча, У.Ігнатоўскага, М.Гарэцкага, Л.Недэрле, Е.Раманава, А.Луцкевіча, К. Езавітава), а таксама на матэрыялы беларускай і чэшскай перыёдыкі.

Кніга М. Ільяшэвіча была адрасавана чэшскаму чытачу, таму існавала патрэба вызначыць хаця б у агульных рысах, што складае “духоўны генатып” беларуса, даць этнапсіхалагічны характарыстыкі. Вось што сярод іншага значае аўтар: “Характэрныя рысы, якія вылучаюць Беларусь у своеасаблівую палітычную і геаграфічную адзінку, не маглі не аказаць уплыў на беларускае жыхарства”, “беларускі народ на працягу стагоддзяў жывуў з наваколлем, патаемнай прыродай, быў як бы адрэзаны ад усяго цывілізаванага свету <...>, захаваў свае звычкі, традыцыі і старажытны спосаб жыцця”, “беларус не любіць вандраваць, ён цешыцца з гаспадаркі, хаця і не вялікай, але ўласнай. Спакойны да свайго наваколля, пакуль яго ніхто не рушыць, вызначаецца схільнасцю да роздуму аб праблемах быцця, <...> скептыцызму, разважлівасці. Разам з тым у яго моцна развіта ідэя справядлівасці, парадку, свабоды і дэмакратызму, здольнасці да сумеснага і дружнага жыцця <...> не толькі з-за эканамічных прычынаў, а хутчэй <...> з душэўных патрабаванняў, беларус вельмі ўважлівы і далікатны да свайго наваколля” [1, с. 61 – 62], у выніку сумеснага жыцця з прыродай “выпрацаваў свой уласны набажэнскі погляд, <...> пантэзм, які да сённяшняга дня праяўляецца ў шанаванні агня, вады, продкаў “дзядоў” альбо ў веры ў розных вадзянікоў, русалак, лясных і хатніх, чарадзеяў, калдуноў. Асабліва нябачныя духі прысутнічаюць у фантазіі палешукоў” [1, с. 64]. Высокую ацэнку М.Ільяшэвіч дае беларускаму фальклору, у якім у значнай ступені пра-

яўляецца ўласна беларускі архетып – “народная мудрасць, кемліваць, філасофскі погляд на жыццё і свет, які вызначаецца аптымізмам і шматлікімі выртасцямі, якія прыцягваюць увагу ўсяго славянскага свету” [1, с. 64]. Як арганічны і важны працяг тэарэтычнай часткі кнігі І.Львясэвіча можна лічыць другую, у якой даюцца прыклады з беларускай паэзіі (Я.Купалы, Я.Коласа, А.Дудара, У.Гартнага, А.Моркаўкі, М.Чарота), гумарыстычнае апавяданне Я.Коласа “Стараста”, а таксама беларускія казкі, узятыя з кнігі А.Сержпутоўскага “Казкі і апавяданні беларусаў-палешукоў”.

Літаратурная частка кнігі М.Львясэвіча – першы цэласны збор перакладаў беларускага прыгожага пісьменства на чэшскую мову. М.Львясэвіч хутчэй сцісла і храналагічна, чым крытычна, імкнуўся пазнаёміць чытача з развіццём беларускай літаратуры пачатку ХХ стагоддзя. У кароткім аглядзе аўтар паказаў, што беларуская літаратура, якая пачала інтэнсіўна развівацца, ужо мае добрыя пазіцыі і ў хуткім часе выйдзе на еўрапейскі прастор. “Характэрным яе прызнакам, – лічыць М.Львясэвіч, – ёсць тое, што свае сюжэты стала чэрпае з народнага жыцця. Вельмі мала ў ёй пачаткаў штучных, непрыроджаных, а таму ўсе творы прасякнуты жыццёвасцю і сапраўднасцю, няма перабольшання і няпраўды. Гэта вынік таго, што беларуская літаратура развілася не штучна, а з рэальнага жыцця цэлага народа, што з’яўляецца пэўнай асновай яе жыццяздольнасці і перспектывай развіцця, якая будзе незамяняльнай неабходнасцю сусветнай гісторыі” [1, с. 90 – 91]. З малодшага пакалення беларускіх пісьменнікаў М.Львясэвіч адзначаў У.Дубоўку, А.Гурло, Я.Пушчу, А.Вольнага, Я.Нёманскага, Н.Арсенневу, М.Зарэцкага, А.Моркаўку, В.Вальтэра, Х.Львясэвіча, У.Жылку, Ф.Грышкевіча. Апроч таго, у кнізе пададзены больш падрабязныя звесткі пра Ф.Аляхновіча, лёс якога ілюстравалі пачатак сталінскіх рэпрэсій супраць дзеячаў мастацтва ў БССР. Нягледзячы на антыбальшавіцкія настроі, аўтар абвяргае беспадстаўныя выказванні адносна несамастойнасці беларускай мовы, ілюструючы свае доказы яркавымі прыкладамі поспехаў у гэтай справе ў БССР. М.Львясэвіч планаваў зрабіць яшчэ адно выданне гэтай кнігі, меркавалі дапоўніць раздзелы пра гаспадарчую сітуацыю на Беларусі, аб якой гаворыцца толькі часткова.

Такім чынам, М.Львясэвічу, на наш погляд, удалося з аб’ектыўных пазіцый даць першы ў чэшскай літаратуры цэласны навукова-папулярны нарыс пра беларусаў, іх этнагенез, этнаграфію, своеасаблівасці менталітэту і гісторыю вызваленчага руху.

Літаратура

1. Iljaševič M. Bělorus a bělorusové. – Praha : Pokrok, 1930. – 124 s.

еннай Чэхаславакіі часцей за ўсё ўжываліся тэндэнцыйныя даследаванні рускіх і польскіх вучоных і публіцыстаў, якія імкнуліся даказваць, што Беларусь з'яўляецца іх уласнай тэрыторыяй. У сувязі з гэтым узнікла патрэба ў інфармацыйным зборніку для чэхаславацкай грамадскасці аб сапраўдным стане тагачаснай Беларусі, яе культурным і палітычным жыцці, адраджэнцкім руху – з беларускага пункту гледжання. У 1930 годзе ў чэшскім выдавецтве “*Česky čtenář*” выйшла кніга Міколы Ільяхэвіча “*Bélarus a bělorusove*” на чэшскай мове.

Выданне складаецца з дзвюх частак. Першая прысвечана геаграфіі і пытанню паходжання назвы краю, а таксама некаторым спрэчным момантам адрознення беларусаў ад сваіх суседзяў, гістарычнаму агляду вызваленчага руху, прыгожага пісьменства. У другой частцы змешчаны беларускія казкі, творы паэзіі і прозы ў перакладзе на чэшскую мову.

У сваёй працы М. Ільяхэвіч абапіраўся на ўжо вядомыя даследаванні ў галіне беларусістыкі (М.Доўнар-Запольскага, Я.Карскага, А.Смоліча, У.Ігнатоўскага, М.Гарэцкага, Л.Недэрле, Е.Раманава, А.Луцкевіча, К. Езавітава), а таксама на матэрыялы беларускай і чэшскай перыёдыкі.

Кніга М. Ільяхэвіча была адрасавана чэшскаму чытачу, таму існавала патрэба вызначыць хаця б у агульных рысах, што складае “духоўны генатып” беларуса, даць этнапсіхалагічны характарыстыкі. Вось што сярод іншага зазначае аўтар: “Характэрныя рысы, якія вылучаюць Беларусь у своеасаблівую палітычную і геаграфічную адзінку, не маглі не аказаць уплыў на беларускае жыхарства”, “беларускі народ на працягу стагоддзяў жыве з наваколлем, патаемнай прыродай, быў як бы адрэзаны ад усяго цывілізаванага свету <...>, захаваў свае звычкі, традыцыі і старажытны спосаб жыцця”, “беларус не любіць вандраваць, ён цешыцца з гаспадаркі, хаця і не вялікай, але ўласнай. Спакойны да свайго наваколля, пакуль яго ніхто не рушыць, вызначаецца схільнасцю да роздуму аб праблемах быцця, <...> скептыцызму, разважлівасці. Разам з тым у яго моцна развіта ідэя справядлівасці, парадку, свабоды і дэмакратызму, здольнасці да сумеснага і дружнага жыцця <...> не толькі з-за эканамічных прычынаў, а хутчэй <...> з душэўных патрабаванняў, беларус вельмі ўважлівы і далікатны да свайго наваколля” [1, с. 61 – 62], у выніку сумеснага жыцця з прыродай “выпрацаваў свой уласны набажэнскі погляд, <...> пантэізм, які да сённяшняга дня праяўляецца ў шанаванні агня, вады, продкаў “дзядоў” альбо ў веры ў розных вадзянікоў, русалак, лясных і хатніх, чарадзеяў, калдуноў. Асабліва нябачныя духі прысутнічаюць у фантазіі палешукоў” [1, с. 64]. Высокую ацэнку М.Ільяхэвіч дае беларускаму фальклору, у якім у значнай ступені пра-

яўляецца ўласна беларускі архетып – “народная мудрасць, кемлівасць, філасофскі погляд на жыццё і свет, які вызначаецца аптымізмам і шматлікімі выртасцямі, якія прыцягваюць увагу ўсяго славянскага свету” [1, с. 64]. Як арганічны і важны працяг тэарэтычнай часткі кнігі І.Ляшэвіча можна лічыць другую, у якой даюцца прыклады з беларускай паэзіі (Я.Купалы, Я.Коласа, А.Дудара, У.Гартнага, А.Моркаўкі, М.Чарота), гумарыстычнае апавяданне Я.Коласа “Стараста”, а таксама беларускія казкі, узятыя з кнігі А.Сержпутоўскага “Казкі і апавяданні беларусаў-палешукоў”.

Літаратурная частка кнігі М.Ляшэвіча – першы цэласны збор перакладаў беларускага прыгожага пісьменства на чэшскую мову. М.Ляшэвіч хутчэй сцісла і храналагічна, чым крытычна, імкнўся пазнаёміць чытача з развіццём беларускай літаратуры пачатку ХХ стагоддзя. У кароткім аглядзе аўтар паказаў, што беларуская літаратура, якая пачала інтэнсіўна развівацца, ужо мае добрыя пазіцыі і ў хуткім часе выйдзе на еўрапейскі прастор. “Характэрным яе прызнакам, – лічыць М.Ляшэвіч, – ёсць тое, што свае сюжэты стала чэрпае з народнага жыцця. Вельмі мала ў ёй пачаткаў штучных, непрыроджаных, а таму ўсе творы прасякнуты жыццёвасцю і сапраўднасцю, няма перабольшання і няпраўды. Гэта вынік таго, што беларуская літаратура развілася не штучна, а з рэальнага жыцця цэлага народа, што з’яўляецца пэўнай асновай яе жыццязольнасці і перспектывай развіцця, якая будзе незамяняльнай неабходнасцю сусветнай гісторыі” [1, с. 90 – 91]. З малодшага пакалення беларускіх пісьменнікаў М.Ляшэвіч адзначыў У.Дубоўку, А.Гурло, Я.Пушчу, А.Вольнага, Я.Нёманскага, Н.Арсенневу, М.Зарэцкага, А.Моркаўку, В.Вальтэра, Х.Ляшэвіча, У.Жылку, Ф.Грышкевіча. Апроч таго, у кнізе пададзены больш падрабязныя звесткі пра Ф.Аляхновіча, лёс якога ілюстравалі пачатак сталінскіх рэпрэсій супраць дзеячаў мастацтва ў БССР. Нягледзячы на антыбальшавіцкія настроі, аўтар абвяргае беспадстаўныя выказванні адносна несамастойнасці беларускай мовы, ілюструючы свае доказы ярскімі прыкладамі поспехаў у гэтай справе ў БССР. М.Ляшэвіч планаваў зрабіць яшчэ адно выданне гэтай кнігі, меркавалі дапоўніць раздзелы пра гаспадарчую сітуацыю на Беларусі, аб якой гаворыцца толькі часткова.

Такім чынам, М.Ляшэвічу, на наш погляд, удалося з аб’ектыўных пазіцый даць першы ў чэшскай літаратуры цэласны навукова-папулярны нарыс пра беларусаў, іх этнагенез, этнаграфію, своеасаблівасці менталітэту і гісторыю вызваленчага руху.

Літаратура

1. Пјаšeвић М. Bělorus a bělorusové. – Praha : Pokrok, 1930. – 124 s.